

ԲԱՆԱԽՈՍ

ՆՈՅՏԱՐԵՐԻ 7, 1997 թվ.

Թիվ 11

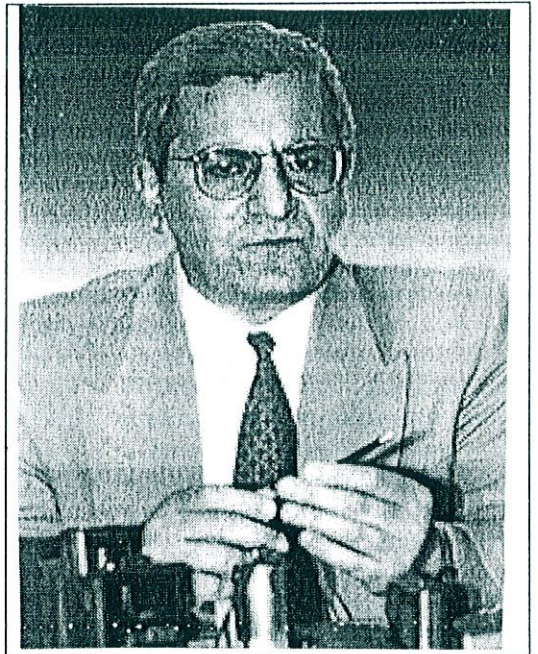
Հ Ի Ն Գ Շ Ա Բ Թ Ի . Հ Ո Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր Ի 23

ԳՈՐԾԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Արամ Վարդանյան

ՀՀ արդյունաբերողների և գործարարների միության նախագահ

Կցանկանայի հիմնականում կանգ առնել Հայաստանում գործարարության զարգացման խնդիրներին և հեռանկարներին: Բնականաբար, երբ մեր երկիրն ապրելով այս անցումային փուլի հինգ տարիները և ընտրելով շուկայական զարգացման ուղին, շատ մեծ անհրաժեշտություն է առաջանում, որպեսզի օրըստօրե ձևավորվի գործարար խավ: Շուկայական տնտեսության պայմաններում, երբ գործնականում ամեն ինչ սեփականաշնորհվում է և, փաստորեն, ամբողջ տնտեսությունը դրվում է մասնավոր հիմքի վրա, հիմնական շարժիչ ուժը դառնում է գործարար մարդը: Արդյոք այսօր ստեղծված են բոլոր հնարավորությունները, պայմանները, որպեսզի ձևավորվի հայ գործարար մարդը: Եթե մենք կարող ենք հպարտանալ, որ գիտության, արդյունաբերության մեջ խորհրդային շրջանում ունեցել ենք մեծ նվաճումներ, ապա նույնը չենք կարող ասել գործարարության զարգացման ոլորտում, որովհետև խորհրդային հասարակարգը ըստ էության ժխտում էր գործարարության առկայությունը: Մենք ունեինք համապարփակ պլանային տնտեսություն և գործարար ասելով՝ երբեմն խորհրդային շրջանում հասկանում էինք սպեկուլյանտ կամ օրինազանց որևէ մեկը: Հաճախ լսում էինք, որ կա խորհրդային գործարարություն, բայց դա, փաստորեն, սին հասկացողություն էր. շատ հաճախ ղեկավարների նման դրսևորվում էր դառնում էր քրեորեն պատժելի: Այդ ժամանակ ձևավորվեց, չակերտավոր ասած, գործարար մի խավ, որոնց անվանում էինք «ցեխավիկներ», այսուհանդերձ, դա էլ

այն շերտը չէր, որի հենքի վրա այսօր պետք է ձևավորվի հայ գործարարը:

Իհարկե, նախահեղափոխական շրջանում հիմնականում Կովկասում, խոշոր արդյունաբերական կենտրոններում՝ Բաքվում և Թիֆլիսում ձևավորվեցին խոշոր հայ գործարար մարդիկ, ձեռնարկատերեր, որոնք հասան մեծ նվաճումների: Դրա զագաթնակետը, կարելի է ասել, դարձավ Ալեքսանդր Մանթաշևը, որը պետք է դառնա այսօրվա մեր հայ գործարարության չափանիշը: Նա լինելով խոշոր ձեռնարկատեր, կուտակելով մեծ կապիտալ նավթարդյունաբերության ոլորտում, կարողացավ դառնալ իր ժողովրդի արժանի զավակը՝ լինելով մեծ բարերար:

Ինչևէ, անցավ խորհրդային շրջանը, այսօր արդեն մեր տնտեսության մի սովոր հատվածը գտնվում է մասնավոր ձեռքերում, և մենք պետք է, որ պատշաճ ուշադրություն դարձնենք գործարար խավի ճիշտ ձևավորման վրա: Մեր միության կարևորագույն խնդիրներից մեկը հստակապես է հայ գործարար մարդու բարոյական նկարագրի կերտումը: Ներկայումս մշակում ենք այն չափանիշները, որով պետք է գնահատենք հայ գործարարին: Դա պետք է լինի օրինապաշտությունը, ընդգրկում մտահորիզոնը, միջազգային չափանիշներին

(Զարուհակոթյունը՝ էջ 2)

«Ամենաբարձր դասի գործարարը նա է, ով արտադրում է և արտահանում:»

բավարարելը, և, ինչ խոսք, իր ուրտում արհեստավարժ լինելը: Փաստորեն, այսօրվա դրությամբ այն կոնտինգենտը, որի հիման վրա մենք ձևավորում ենք, կարող են ասել, որ շատ բազմաթիվ է: Գործարարության մի ստվար հատվածը դեռևս սկսեց ձևավորվել խորհրդային շրջանում կոոպերատիվ շարժման ժամանակ, մյուս մասը առաջացավ անցումային փուլում, երբ մեր երկիրը սպարում էր էներգետիկ ճգնաժամի շրջանում: Մի պահ եղավ, երբ մենք խորը շրջափակման մեջ էինք, և մեզ մոտ գործարարության գերագույն նպատակը դարձավ Հայաստան որևէ ձևով սպարանք ներկրելը: Այսօր, տարիների հեռավոր նայելով պետք է ասել, որ նշված ամեն մի փուլը իր կնիքը դրեց գործարարության զարգացման վրա:

Փաստորեն, մենք անցնելով երկու հիպերինֆլացիաները, ունեցանք դաժան փորձություն, որովհետև շատ գործարարներ փորձեցին այդ ընթացքում ստանալ գերշահույթներ, երբ որ օրըստօրե, սկզբից խորհրդային ուրբլին, հետո էլ հայկական դրամը ներմուծման առաջին շրջանում, ունենում էին մեծ թոխչքներ: Ստեղծվեցին բուրգած շատ կառույցներ, որոնք հետո քայքայվեցին, որովհետև չունեին իրական կնիք, և ամբողջ հաշվարկը կազմված էր հիպերինֆլացիոն գործընթացների վրա:

Անցնելով այդ վայրի կապիտալիզմի փուլը, ներկայումս, երբ շահույթները դառնում են խիստ չափավոր, անգամ առևտրի ոլորտը մեծ շահույթներ չի բերում (այստեղ էլ շահույթների ակնկալումը կապված է բավական մեծ շրջանառու կապիտալների հետ), կարծես թե գործարարների մի մասը շրջվում է դեպի նյութական արտադրություն: Այսօրվա չափանիշներով, եթե գնահատենք, ապա պետք է ասենք, որ ամենաբարձր դասի գործարարը նա է, ով արտադրում է և արտահանում:

Մեր երկիրը չունենալով նյութական մեծ պաշարներ, հիմնական շեշտը պետք է դնի արտահանման ուղղված արդյունաբերական ճյուղի զարգացման վրա:

Հաջորդ դասը պետք է համարել արտահանող գործարարներին, որովհետև, եթե ներսում որևէ սպարանք է արտադրվում ու որևէ մեկը դա կարողանում է արտահանել, երկիր բերել ազատ փոխարկելի տարադրամ, կարելի է ասել, չափազանց մեծ նվաճում է: Հաջորդ դասը պետք

«Շփումները հատկապես նոր կառավարության հետ ցույց են տալիս, որ այն այսօր իրոք պատրաստ է լուրջ երկխոսության:»

է համարել զուտ արտադրող ձեռներեցներին, որոնց սպարանքների սպառումը կատարվում է կամ ներսում կամ որևէ մեկը արտահանում է: Ամենավերջին դասը, ըստ իս, սպասարկման, առևտրի կամ ներմուծող կազմակերպություններն են: Ցավոք արտի, ներկա դրությամբ մեր ներմուծման-արտահանման հաշվեկշիռը չափազանց բացասական է, ինչը, եթե արագ չշտկվի, մեր երկիրը կարող է կանգնել մեծ փորձությունների առաջ: Չի կարելի ներմուծումը արտահանմանը մի քանի անգամ գերազանցող չափանիշներով երկար ժամանակ սպրել: Այստեղ ևս մեր հույսը պետք է դնենք հայ արդյունաբերող-գործարար մարդու վրա:

Կառավարությանն ի վերջո պետք է, որ բնակչության հիմնական մասը զբաղված լինի, և հնարավոր լինի հավաքել լիսխատեսված բյուջեն: Այս երկու խնդիրների վերջնական իրականացումը գործարար մարդն է: Գործարարն է, որ պետք է ապահովի աշխատատեղ և նա է, որ արտադրանք ստեղծելով կամ ծառայություն մատուցելով կապահովի եկամուտ և մասնահանում կկատարի բյուջե: Այդ տեսակետից գործար

ար մարդու զարգացման համար պետությունը պետք է մշակի հատուկ քաղաքականություն: Եթե չունենանք ունակ գործարարներ, որոնք կարողանան այդ ամենը իրականացնել, ապա մասնավոր չի կայանա, արդյունաբերությունը չի ձևավորվի, և նշված խնդիրներն էլ չեն կատարվի:

Այսօրվա դրությամբ մենք ունենք ահռելի գործազրկություն: Դա և՛ բացահայտ է, և՛ քայքայված, որովհետև արդյունաբերական ձեռնարկություններից շատերը չեն աշխատում, բայց ձևականորեն մարդիկ ձևակերպված են՝ չստանալով աշխատավարձ: Երեք-երեքուկես միլիոն բնակչությամբ երկրի չափանիշներով, մենք պետք է հասնենք նրան, որ առնվազն 6-7 հարյուր հազար մարդ ունենա նորմալ վճարովի աշխատավարձ: Եթե համենք գյուղական բնակչությանը, ապա կտեսանենք, որ առնվազն կես միլիոն մարդ պետք է աշխատի կանոնավոր, առանց պարապուրդների, նորմալ վարձատրվող աշխատավարձով արդյունաբերության կամ սպասարկման ոլորտում: Այդ տեսակետից, եթե պարզ թվաբանություն կատարենք, որ միջին հաշվով մեկ գործարարը պետք է ապահովի հիսուն աշխատատեղ, ապա պարզ երևում է, որ Հայաստանում առնվազն պետք է լինեն 10 հազար միջազգային չափանիշներով կրթված, արտահանման ներմուծման ունակությամբ գործարար մարդիկ, արտադրության գիտակներ: Նշվածը չափազանց պատկառելի թիվ է: Կարող են ասել, որ այս թվից այսօրվա դրությամբ մենք հեռու ենք, որովհետև մեր միությունը անընդհատ վերլուծություններ է կատարում, թե Հայաստանում որքան ձևավորված, ունակ գործարար մարդիկ կան: Չեն հաշվում այն գործարարին, որն ընդամենը մեկ դիպլոմատով և կնիքով

(Հարունակությունը՝ էջ 3)

Արամ Վարդանյանը ծնվել է 1954 թվականին: Գերազանցությամբ ավարտել է Երևանի պետական համալսարանի ֆիզիկայի ֆակուլտետը: 1983 թվականին Մոսկվայի էլեկտրատեխնիկական ինստիտուտում պաշտպանել է թեկնածուական թեզ: 1994-ին նույն բնագավառում պաշտպանել է դոկտորական թեզ: 1976 թվականից աշխատում է «Տրանզիստոր» գիտա-արտադրական միավորումում, որի գլխավոր տնօրենն է 1987-ից: Հայաստանի ճարտարագիտական համալսարանի ակադեմիկոս է: 1996 թվականին ՀՀ արդյունաբերողների և գործարարների միության հիմնադիր համագումարում ընտրվել է նախագահ: «Արդշինբանկի» խորհրդի նախագահն է:

միջոցառման գործունեություն է կատարում: Թեև դա էլ շատ կարևոր է, բայց զբաղվածության խնդրի տեսակետից մենք պետք է հիմնական շեշտը դնենք նյութական արտադրության ոլորտի վրա:

Արդյոք այսօր մեզ մոտ իրականացվում է թե՛ պետական քաղաքականություն, թե՛ մեր նման հասարակական կազմակերպությունների կողմից հատուկ քաղաքականություն, որպեսզի այս բացը լրացնենք: Գաղտնիք չէ, որ բավական մեծ թվով ունակ մարդիկ գտնվում են երկրից դուրս: Սա էլ իր խորը կնիքն է դնում, և պետք է ամեն ինչ արվի, որպեսզի նրանց մի ստվար հատվածի, որոնք արդեն անցել են փորձառություն, վաստակել են որոշակի կապիտալ, բերել հայրենիք: Սա նույնպես շատ կարևոր խնդիր է, որը կարող է լրացնել մեր գործարարության թվային դեֆիցիտը:

Չափազանց կարևոր է, որպեսզի գործարար խավի ձևավորման ընթացքում կարողանանք ձեռք բազատել գործարարներին այն բարդություններից, որ նրանք ունեցան վերջին մի քանի տարիների ընթացքում: Գաղտնիք չէ, որ գործարարները, հատկապես մասնավոր սեկտորը, այն կառույցները, այն լոբբիստական կազմակերպությունները, որոնք պետք է պաշտպանեն իրենց շահերը, երբեմն խիստ հարձակման ենթարկվեցին թե՛ իրավապահ մարմինների, թե՛ պետական, բյուրոկրատական մարմինների կողմից և, փաստորեն, ինչ-որ տեղ կորցրեցին աշխատունակությունը, հավատը: Մեր բազմաթիվ գրույցները գործարարների հետ ցույց են տալիս, որ, օրինակ, Ռուսաստանում գործող գործարարները, դեռևս նախկին մտայնությամբ են, որ Հայաստանում հնարավոր չէ որևէ գործ կատարել: Կարող են ասել, որ այսօրվա դրությամբ էականորեն փոխվել է իրավիճակը, որովհետև մեր բազմաթիվ շփումները հատկապես նոր կառավարության հետ ցույց են տալիս, որ այն այսօր իրոք պատրաստ է լուրջ երկխոսության՝ հասկանալու համար գործարարությանը հուզող հիմնախնդիրները, որոնք արգելակում են այսօրվա զարգացմանը: Մենք մի քանի հանդիպումներ ունեցանք վարչապետ Ռոբերտ Քոչարյանի հետ և վերջին հանդիպման ժամանակ, երբ նա հրավիրել էր տարբեր

ոլորտների շուրջ երեսուն գործարարների, մենք վարչապետին հանձնեցինք միասնաբար կազմված մոտ հարյուր երեսուն կետից բաղկացած առաջարկությունների փաթեթ: Դրանով մենք վարչապետին իրազեկ պահեցինք այն հիմնախնդիրների մասին՝ և՛ օրենսդրական դաշտում, և՛ իրական մթնոլորտի տեսակետից, որոնք արգելակում են գործարարության զարգացմանը տնտեսության տարբեր ոլորտներում:

Այդ փաթեթում մենք առանձնացրեցինք հետևյալ հարցադրումների խմբերը, որ պետք է ստեղծել գործարարությանը խրախուսելու, ամենուրեք պրոպագանդելու ռեալ մթնոլորտ, ժողովրդի մոտ գործարարության նկատմամբ հանդուրժողական վերաբերմունք ձևավորել: Երբեմն, երբ տեսնում ենք, որ մեկի գործունեությունը ծաղկում է, մի տեսակ սկսում է հակակրանք առաջանալ, բայց, երբ պրոպագանդվում է

«Ժողովրդի ձեռքին հաշվվում է ավելի քան չորս-հինգ հարյուր միլիոն դոլարի ծավալով կանխիկ դրամ և արտարժույթ:»

այդ մարդը, ցույց են տալիս, թե քանի աշխատատեղ ստեղծեց, ինչքան ներդրում արեց, ինչքան զամար մուտք արեց բյուջե, հասարակությունը մի տեսակ դառնում է ավելի սիրալիր, ավելի հանդուրժողական: Մինչդեռ, պետական ապարատի կողմից մենք մինչև վերջերս անընդհատ խարազանվում էինք, տեղի էր ունենում հարկային, մաքսային մարմինների միջոցով ճնշում, նշվում էին հարկ չմուծող կամ ինչ-ինչ գործունեությամբ զբաղվող մարդիկ: Մինչդեռ մենք այսօր ունենք միության անդամ բազմաթիվ գործարար մարդիկ, մասնավոր ձեռնարկություններ, որոնք մեկ միլիոն դոլարից ավել հարկեր են մուծում բյուջե, և որևէ կերպ նրանց անունները չի տրվում, չի պրոպագանդվում:

Բոլորովին վերջերս Արուսյանում մեր մասնավոր ձեռներեցներից մեկի ներդրումով բացեցինք պաղպաղակի միջազգային չափանիշներով շատ արդիական մի ձեռնարկություն, որտեղ տեղացի ներդրող կատարել է երեք միլիոն դոլարի ներդրում: Եվ որևէ կերպ այդ ներդրումը չի խրախուսվում: Կամ, ասենք, տե-

ղացին ներդրումներ է կատարում, և նրա իրավունքները հավասարեցված չեն օտարերկրյա ներդրողների հետ: Վերջիններս երկու տարի ազատվում են հարկերից, ութ տարի՝ հիսուն տոկոս, իսկ տեղացին որևէ մասն արտոնություն չունի: Մինչդեռ այսօր գործարարության և տնտեսության զարգացման կարևորագույն խնդիրներից են ներդրումները, դրանց խրախուսումը:

Մեզ մոտ ժողովրդի ձեռքին հաշվվում է ավելի քան չորս-հինգ հարյուր միլիոն դոլարի ծավալով կանխիկ դրամ և արտարժույթ, մինչդեռ չեն ստեղծվում այնպիսի պայմաններ, որ այն ուղղվի դեպի բանկերը, դառնա բանկային ռեսուրսներ և վերադառնա նյութական արտադրության ոլորտ: Ինչ խոսք, մեր կատարած աշխատանքի շնորհիվ վերջին մի քանի ամիսների ընթացքում բավական բարեփոխումներ եղան տնտեսական օրենսդրության ոլորտում: Օրինակ, մեծ նվաճում էր, որ, փաստորեն, դիվիդենտը կրկնակի հարկումից ազատվեց, բավական իջեցվեցին շահութահարկի դրույթաչափերը: Սպասվում է, որ մինչև տարվա վերջը կփոխվեն կենսաթոշակային ֆոնդի հարկերը, որոնք չափազանց մեծ են, հասնում են 36-37%, կամ ավելացրած արժեքի հարկը, որ 20% է: Իհարկե, մեծ նվաճում էր, որ ԱՊՀ երկրներ արտահանումը նույնպես ազատվեց ավելացված արժեքի հարկից: Սա ցույց է տալիս, որ հետեադարձ կապը ստեղծված է օրենսդրական դաշտի միջև, մեխանիզմը, թե ինչպես են աշխատում օրենքները և ինչքանով են նպաստում տնտեսության զարգացմանը, սկսում է աշխատել: Սա շատ ուրախալի փաստ է, որ մենք այսօր կարող ենք հաճույքով նշել:

Գաղտնիք չէ, որ բավական մեծ է ստվերային տնտեսությունը: Վերջերս, երբ որոշ հարկատեսակներ սկսեցին գանձվել սահմանի վրա, որը չափազանց դյուրին է, բավական մեծացավ բյուջեի մուտքերի ծավալը, և ինչ- որ տեղ հարկային բեռը արդյունաբերության ոլորտից սկսեց տեղափոխվել դեպի առևտրի ոլորտ: Շատ մեծ ազդեցություն ունեցավ ակցիզային դրույթանիշների ներդրումը, որը նույնպես թեթևացրեց արդյունաբերության ոլորտի

(շարունակությունը՝ էջ 4)

հարկային բեռը ի օգուտ ձեռնարկության, արդյունաբերողների: Կարծում են, այս գործընթացի շարունակական լինելը, կառավարության հետ մշտական երկխոսության պահը էապես կբարելավի մթնոլորտը:

Վերջերս մենք աննախադեպ մի հանդիպում կազմակերպեցինք հարկային և մաքսային տեսչությունների ու արդյունաբերողների, գործարար մարդկանց միջև, փորձեցինք այն փոխադարձ մեղադրանքները, որ կային, պարզ երկխոսության ձևով հասկանալ, թե հարցն ինչ է: Պարոն Արտաշես Թումանյանը, Ռաշիդ Ենգիբայանը և ես ստորագրեցինք համատեղ մի հայտարարություն, որպեսզի կարողանանք ստեղծել, այսպես ասած, մի բարիտեսային իրավիճակ, որ և՛ հարկատուները, և՛ հարկող այդ ֆիսկալ մարմինները կարողանան փոխադարձ հարգանքի մթնոլորտում, իրար հասկանալով ամեն մեկը կատարի իր գործերը: Սա բավական արդյունք տվեց, և մենք, փաստորեն, դժգոհությունների կամ աղաղակող փաստերի դեպքում, փորձում ենք համապատասխան կառույցների միջոցով ահազանգել և հարթել առաջացող կոնֆլիկտները:

Շատ կարևոր է, որպեսզի գործարարության համար ստեղծվեն հավասար պայմաններ: Հատկապես, երբ կա պետական հովանավորություն այս կամ այն գործարարի նկատմամբ, փաստորեն, ստեղծվում է մոնոպոլ վիճակ և ընդհանրապես, մրցակցությունից դուրս են մնում այդ ոլորտում զբաղվող մյուս ձեռնարկատերերը: Սա, իհարկե, ամենաբացասական երևույթն է, սովորաբար տնտեսությունը ծնող ամենահիմնական գործոնը, երբ պետական մարմիններում գտնվող պաշտոնյաները իրենց դիրքը օգտագործում են այս կամ այն բիզնեսին նպաստելու համար՝ ունենալով համապատասխան նպատակներ: Ճիշտն ասած, կառավարության ղեկավարի հետ վերջին հանդիպման ժամանակ, նույնիսկ խոսք առաջացավ, որ վարչապետը հանդիսանալու է ամենամեծ կտորը՝ օրինապաշտ գործարարների համար: Կատակով խոսք հնչեց, որ եթե մոծումները զնան

քյուշև, սպա վարչապետը կհանդիսանա այդ մարդկանց ամենամեծ պաշտպանը: Իհարկե, սա շատ հուսադրող հայտարարություն էր, ինչի համար մենք ուրախ ենք:

Հակիրճ նշեմ այն դերի մասին, որ պիտի խաղա գործարար աշխարհը երկրի արտահանման ներուժը զարգացնելու, միջազգային կապերը ամրապնդելու ուղղությամբ: Այնպիսի իրավիճակ է ստեղծվել, որ այսօր ամբողջ արտահանման-ներմուծման բեռը դրված է մասնավոր ձեռներեցիների վրա: Բնականաբար, պետությունը իր արտաքին տնտեսական քաղաքականությունը մշակելիս, արդեն պետք է սկսի խորհրդակցել մեր խավի հետ, տեսնի, թե հայ ձեռներեցությունը ո՞ր երկրներում է տեսնում իր շահը, որպեսզի կարողանա այդտեղ ուղղել երկրի արտաքին քաղաքական ուժերը:

«Շատ կարևոր է, որպեսզի գործարարության համար ստեղծվեն հավասար պայմաններ:»

Գաղտինք չէ, որ ԱՄՆ պետական արտաքին քաղաքականությունը ավելի շատ այնտեղ է, որտեղ իր հզոր կատիտալ ներկայացնող շրջանակները ունեն տնտեսական շահեր: Այդ տեսակետից, մեզ մոտ նույնպես կամաց-կամաց պետք է սկսի ձևավորվել այս քաղաքականությունը, որ մեր երկիրը նույնպես վարվի նմանակերպ: Եթե տեսնում ենք, որ հայ խոշոր գործարարության շահերը գտնվում են, ասենք, Հունաստանում, ապա այս երկրի հետ պետք է ստեղծվեն լավ, բարիդրացիական կապեր: Մեզ մոտ երբեմն կատարվում է հակառակ գործընթացը, երբ երկիրը ունի իդեալական քաղաքական հարաբերություններ, բայց տնտեսական կապերը շատ հեռու են բավարար լիներուց: Օրինակ, Ռուսաստանի Ֆեդերացիայի հետ մենք ունենք չափազանց եղբայրական, բարիդրացիական հարաբերություններ, բայց մեր ապրանքաշրջանառությունը այդ հսկա հարևանի հետ կազմում է 280 մլն դոլար, մինչդեռ խորհրդային շրջանում այս հանրապետության հետ մեր ապրանքաշրջանառության ծա-

վալը հասնում էր միլիարդ կրկն միլիարդ ռուբլու, որը անհամեմատ տարբեր է այսօրվա իրավիճակից: Նույնը կարող ենք ասել Հունաստանի առնչությամբ, որի հետ ունենք գերազանց հարաբերություններ, բայց շատ հետ ընկած տնտեսական կապեր: Այսինքն, պետք է կարողանանք պետական արտաքին քաղաքականությունը և ձեռներեցության շահերը համադրելի դարձնել: Պետության տնտեսական շահերը ինտեգրվում են մասնավոր ձեռներեցության շահերին: Ինչ-որ տեղ գործարարների ճիգերը մի փոքր առաջ են անցել պետական քաղաքականության մակարդակից: Օրինակ, Թուրքիայի հետ մենք ունենք բավական գործարար կապեր, բայց պետական, դիվանագիտական մակարդակով հարաբերությունները շատ հառու են բավարար լիներուց: Այդ տեսակետից գործարար շրջանակների դերը պետք է մեծանա արտաքին տնտեսական կապերի զարգացման խնդրում: Այս իմաստով աննախադեպ միջոցառում է նախաձեռնված հայ-ռուսական գործարար համաժողովը, որը առիթ կտա վերականգնելու մեր առևտրա-տնտեսական հարաբերությունները Ռուսաստանի հետ այդքան նոր որակով, մասնավոր հիմքի վրա: Մեծ միջոցառում է ակնկալվում հայ-ֆրանսիական տնտեսական հարաբերությունների ոլորտում: Այստեղ նույնպես մեծ առաջընթաց կա: ԱՄՆ գործարար շրջանակների, խոշոր կոնցեռնների հետ կան շատ մեծ պայմանավորվածություններ, ճապոնական խոշոր արդյունաբերական շրջանակների հետ նույնպես: Չեմ ուզում թվարկել, թե ում հետ ինչպիսի, բայց նկատելի է հայ գործարարների դերի բարձրացումը օտարերկրյա տնտեսական հարաբերություններում և կապիտալի ներհսք ապահովելու գործում:

Այսօրվա դրությամբ, փաստորեն, նախարարությունների դերը գնալով կրճատվում է, դառնում ֆունցիոնալ, և ցանկացած գործարար ազատ է իր ընտրության մեջ: Պարզապես պետք է նպաստել, որ այն ամենը, ինչը որ մենք կանխատեսում ենք, կայանա:

-Ի՞նչ կարծիք ունեք պետական ձեռնարկությունների բաժնետիրական ձևով սեփականաշնորհման մասին: Որքանո՞վ է սեփականաշնորհման այս ձևը խթանում ազատ շուկայի կայացմանը:

-Ես սեփականաշնորհումը կրթմանի երկու խմբի: Առաջինը՝ փոքր և միջին օբյեկտների սեփականաշնորհումն է: Այստեղ որևէ խնդիր չեմ տեսնում: Դա շատ օրինաչափ է: Պետք է կամ աճուրդով կամ այլ ձևով դրանք սեփականաշնորհել, որովհետև աշխատացնելը կամ ճակատագրի որոշելը շատ ավելի դյուրին է: Ավելի կարևոր է խոշոր արդյունաբերական օբյեկտների սեփականաշնորհումը: Ասեմ, որ սեփականաշնորհման վաուչերային եղանակը չափազանց վնասակար եղավ, և այն արդյունաբերական ներուժը, որ մենք ժառանգել էինք, որ կառուցել էինք մի քանի սերունդների գրկանքների գնով, փաստորեն, այսօր մեծ վտանգ կա, որ դրանց մի սովոր մասը ընդհանրապես էլ երբևիցե չաշխատի, փոշիանա կամ ընդհանրապես վերանա: Ըստ իս, եթե խնդիր էր դրված, որ ձևավորել սեփականատերերի դաս և պետական հատվածից դրանք հանել, ապա դա կարելի էր անել մի գիշերվա մեջ, հողի սեփականաշնորհումից անմիջապես հետո, դեկրետով ամբողջը հանձնելով աշխատավորական կոլեկտիվին: Վերջինս, անշուշտ, չէր կարող ամբողջը դեկավարել: Պետք էր պարզապես հսկիչ փաթեթը հանձնվեր այդ ձեռնարկության մենեջմենտին, այն խավին, որը առավել գիտեկից էր, տիրապետում էր շուկաներին, տեխնոլոգիաներին: Սա պետության վրայից կհաներ շատ մեծ հոգս, և այս մոդավանջային, բաշքշուկային սեփականաշնորհումը, որն արդեն մի քանի տարի մտել և դուրս չենք գալիս, կիրականացվեր չափազանց արագ: Ձևավորելով սեփականատերերին, մենք կապահովեինք ձեռնարկությունների պատշաճ պահպանումը: Դրանք այս երեք-չորս տարիների ընթացքում արդեն որոշած կլինեին իրենց ճակատագրի: Արագ՝ երկրորդ օրը, պետք է ձևավորվեր արժեքների երկրորդային շուկան, որպեսզի կարողանայինք փստիզ անցկացնելով կամ համապատասխան ձևերով ճիշտ գնահատելնք այս կամ այն ձեռնարկության իրական արժեքը:

Դա չիրականացվեց և այսօր, փաստորեն, մեծ արդյունաբերության ձեռքը ընկել ենք կրակը, չգիտենք, քե ինչով է վերջանալու: Միջազգային մրցույթն էլ ոչ մի արդյունք կարժես քե չի տալիս: Օրեցօր ամբողջը հնանում է: Օրինակ քերեմ մեր «Տրանզիտոր» ձեռնարկությունը, որը 90-ական թթ. հանդիսանում էր գերժամանակակից՝ 1,5 միկրոն տեխնոլոգիայով: Այսօր այն շատ հնացած է, որովհետև միկրոէլեկտրոնիկայի ոլորտում 3-4 տարին մեկ կատարվում է հեղափոխություն: Օրերս մեր հյուրն էր ԱյՖԻԷՄ ֆիրմայի ղեկավարությունը, որը հնացած գնահատեց մեր գործարանը: Այդ ընկերությունը այսօր որոշում է կայացրել, որպեսզի իր համակարեից 0,5 միկրոնից ցածր տեխնոլոգիա չպահպանի, մինչդեռ մենք մնացել ենք 1,5 միկրոնի մակարդակին: Այսինքն, այդ տարիները մեր համար եղան կորցված տարիներ: Սեփականաշնորհումը պետք է շատ արագ արվեր, եթե պետք է արվեր: Կամ պետք է պահվեր նախկին պետական կառավարման համակարգը:

-Արդյունաբերության ո՞ր ճյուղը կարելի է համարել հեռանկարային:

-Ադամանդագործությունն ու ոսկերչությունը Հայաստանում ես համարում եմ առաջնային: Ծառ հեռանկարային է էլեկտրոնային արդյունաբերությունը, որովհետև Հայաստանի համար այն ունի մեծ հարմարավետություն: Այստեղ չափազանց փոքր են ներկրվող նյութերը, մեծ ինտելեկտուալ ներուժ է պահանջվում, որը մենք ու-

նենք, կան մեծ արտադրական հզորություններ, արտահանման խնդիր նույնպես չկա. հաշվված ճամպորկներով կարելի է մի քանի ամսվա արտադրանքն արտահանել:

-Ի՞նչ կասեիք Քրք Զրքորյանի կողմից Դոուլի տնօրինությանը հանձնված 100 միլիոն դոլարի առնչությամբ:

-Եթե գումարային կողմն էլ հաշվի չառնենք, այն չափազանց մեծ գովազդ հանդիսացավ Հայաստանի համար, քանի որ ողջ աշխարհը դրա մասին տեղեկացավ: Մեր բոլոր օտարերկրյա գործընկերները բուռն արձագանքեցին, այն էապես ցրեց այն մտայնությունը, որ Հայաստանը ներդրումային առումով ռիսկային գոտի է: Եթե դա խելացիորեն ծախսվի, նպատակաուղղված լինի փոքր և միջին ոլորտ, որովհետև մեծ արդյունաբերության համար դա փոքր գումար է, ապա մենք կկարողանաք շուրջ 1000 գործ դնել այստեղ, ինչը մեծ գործ կլինի:

Ենթադրվում է, որ այդ ֆոնդը պետք է լինի վերականգնվող, այն պարբերաբար կլրացվի, եթե խելամիտ օգտագործվի: Ցավոք, մեզ մոտ դեռևս վարկ վերցնելու և վերադարձնելու կուլտուրան էլ չկա:

-Բազմաթիվ զարգացող երկրներ բարենպաստ պայմաններ են ստեղծում արտաքին կապիտալի ներդրման համար: Ի՞նչ կարծիք ունեք այս մտտեցումը Հայաստանում նույնպես օգտագործելու առնչությամբ:

-Դեռևս բավարար վիճակ չկա մեզ մոտ: Օտարերկրյա կապիտալի ներհոսքի համար Ազգային ժողովում հարկային արտոնությունների առաջարկված համակարգը բոլորովին բավարար չէ: Նույնիսկ վագրերը՝ Հարավարևելյան Ասիայի ագրեսիվ զարգացող երկրները մինչև հիմա հարկային արտոնությունները տալիս են հինգ տարով՝ շահութաբեր դառնալուց հետո: Սա պայմանավորված է նրանով, որ մեծ ներդրումների դեպքում սովորաբար անմիջապես շահույթ չի լինում, որպեսզի հարկային արտոնություն լինի: Մեզ մոտ տրված է ընդամենը երկու տարի, որի ընթացքում շահույթ չի լինում, արտոնությունն էլ իմաստագրկվում է:

Քաղաքականությունը ժամանակի ընթացքում պետք է փոխվի: Այս պահին մեզ մոտ պետք է ներդրողներին ամենայնս աջակցել: Այժմ փորձ է արվում ստեղծել մի պետական մարմին, որը ամեն ինչում օժանդակի ներդրողներին, որպեսզի նրանք որևէ բյուրոկրատական դժվարություն չունենան:

-Տարբեր երկրներում կիրառված զանազան տնտեսական զարգացման մոդելներից որևէ մեկը օգտագործվու՞մ է Հայաստանում:

-Ինչ խոսք, մոդելները շատ են: Գիշտն ասած, երբ Հայաստանում սկսեցինք մակրոտնտեսական բարեփոխումները, իրավիճակը չափազանց հակասական էր: Մի կողմից էներգետիկ ճգնաժամ էր, շրջափակում, դարաբաղյան հակամարտությունը: Այս պայմաններում լրիվ ազատական տնտեսության անցումը իր հետ բերեց նաև բացասական որոշ երևույթներ, կապիտալի բաշխումը տրամաբանական ձևով չկատարվեց: Մեզ համար չափազանց կարևոր էր, որպեսզի կապիտալը գնար այն մարդկանց ձեռքը, որոնք ի վիճակի կլինեին այն ճիշտ օգտագործել: Մեզ մոտ, փաստորեն, կապիտալի մի սովոր մաս գնաց անշարժ գույքի ձևով նստեց տարբեր օբյեկտներում: Իսկ երկրի զարգացման համար կարևոր էր, որպեսզի կապիտալը հիմնականում հոսեր դեպի նյութական արտադրության ոլորտ, որը երկրի ամբողջ բնակչության շահերի տեսակետից ամենակարևորն է:

Իհարկե, հիմա որոշակի կայունացումից հետո
(Չարունակությունը՝ էջ 6)

նկատվում է որոշակի տեղաշարժ, բայց կապիտալը ավելի շատ փորձում է գնալ արագ սպառվող, կարճ ժամկետներում եկամուտ բերող ոլորտները, որը կամաց-կամաց երևի թե կսկսի խորը արդյունաբերության ոլորտ մտնել: Իհարկե, Հայաստանում մեծ ինդուստրիայի համար կապիտալներ չկան, և անպատճառ պետք են օտարերկրյա ներդրումները: Այսօր դրան աջակցում են Ամերիկայի և Ճապոնիայի էքզիմ բանկերը, Համաշխարհային բանկը, կան այլ հնարավորություններ, որոնք պետք է օգտագործել: Ինչ վերաբերում է Հայաստանի բանկային ներդրումային ներուժին, ապա այն դեռևս շատ հեռու է արդյունաբերական ներդրումներ իրականացնելուց, երևի հաշվի չառնենք անգամ, որ տոկոսադրույքներն են շատ մեծ: Մեզ պետք է բանկային ոլորտում մեծ աշխատանք կատարել, որպեսզի կարողանանք մեծ միջոցներ ներգրավել:

Պաշտոնական տվյալներով Հայաստանում առկա է 53% ստվերային տնտեսություն: Ինչպիսի՞ն է ձեր գնահատականը: Ի՞նչ պետք է արվի գործարարներին ստվերից արևի տակ դուրս բերելու համար:

Եթե կոպիտ հաշվարկ կատարենք, մեր բյուջեն կազմում է 300 միլիոն դոլար, եթե ամեն մի գործարար, ասենք, 1000 դոլար ուղղակի ներդրում անի բյուջեում, նշանակում է պետք է 30000 գործարարների խնդրենք, որ ամեն մեկը 1000 դոլար վճարի և դրանով պրծնենք: Չափազանց դյուրին խնդիր է, որովհետև Հայաստանում, իրոք, կարելի է գտնել 30000 մարդ, որոնք հարուստ են: Անգամ նման խոսակցություն եղել է, որ տանք այդ 1000-ական դոլարները, միայն թե այդ հարկային, մաքսային թաշրջուկները վերանան:

Սակայն, այսուհանդերձ, հարցն այն է, որ իրոք, պետք է այդ համակարգը արմատավորվի: Որովհետև 300 մի-

լիոն դոլարի բյուջեն շատ փոքր է մեր երկրի համար: Նույնիսկ, եթե մեր ամենամոտ հարևանի՝ Թուրքիայի հետ համեմատվենք, ապա այս երկրի անցյալ տարվա բյուջեն կազմեց 60 միլիարդ դոլար՝ 60 միլիոն բնակչության դեպքում: Մեզ մոտ մեկ մարդու հաշվով գալիս է 100 դոլար, երե հաշվենք միջազգային կառույցների ներդրումները՝ ավելի քիչ:

Այստեղ չափազանց կարևոր է, որ արագ մեծացնենք մեր արտահանումը: Եթե մենք առաջիկա մի քանի տարում մեր արտահանումը հասցնենք մեկ-երկու միլիարդ դոլարի, ապա բոլոր հարցերը ինքնաբերաբար կլուծվեն: Շատ հեշտ է նման արտահանման սխեման գծելը, որովհետև նախկինում Հայաստանի Հանրապետությունը մինչև 3-4 միլիարդ ռուբլու արտահանում է կատարել: Այսինքն, մեծ շարժիչ պտտելու փորձ ունենք: Պարզապես կառավարությունը պետք է կենտրոնանա մոտ 30 օբյեկտների վրա, բոլոր ռեսուրսները ուղղվեն դրանց, ստեղծվեն անհրաժեշտ մոդելները, ամեն ինչ կրկնվի իր տեղը: Պարզապես գրոյական կետից պետք է հանել դրանք:

Հնարավո՞ր է իրադարձությունների այնպիսի զարգացում, երբ ձեր հասարակական կազմակերպությունը վերափոխվի քաղաքական կուսակցության:

Եթե մեր կազմակերպությունը փոխակերպվի քաղաքական կազմակերպության, ապա հաստատ համոզված եմ, որ կստեղծվի արդյունաբերողների և գործարարների միություն մի նոր հասարակական կազմակերպություն: Նման լոբբիստական կազմակերպությունները սպաքաղաքականացված են, ինչն առկա է բոլոր երկրներում: Իհարկե, այդ խավը, լինելով փաստորեն խոշոր կապիտալիստ տիրապետող, պետք է ինչ-որ ձևով հայացքներով հարի աջ ուժերին:

ՔԻՆՉԱԲԹԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 4-ԻՆ

ՀՀ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԱՊԱՐԿՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱՐԱՐ

ՀՐԱՆՈՒՇ ՀԱԿՈՒԲՅԱՆԸ

ներկայացնում է

«ՀՀ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՑԵՐ»

Դեկտեմբերի 4-ին, ժամը 18:00

Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի
փոքր դահլիճ

Հասցեն՝ Երևան, Բաղրամյան 40
Հեռ. 27-16-58

Մուտքն ազատ է

ԲԱՆԱԽՈՍ

«Դասախոսությունների շարք»
ծրագրի տեղեկագիր

Ծրագրի ղեկավար՝
Վարդան Օսկանյան
Տեղեկագրի համակարգող՝
Հրայր Զորյան

Հայաստանի ամերիկյան
համալսարան
ՀՀ, ք. Երևան, Բաղրամյան 40
հեռ. 27-16-58
տպաքանակ՝ 99

Հասցեատեր՝